

پرفروش ترین
کتاب های
امتحان
تهایی

۳

دین و زندگی انسانی

پایه دوازدهم

مؤلفان

مرتضی محسنی کبیر
محمد رضایی بقاء

فرمول
بیست

«الیس الله بكاف عبده» (زمر، ۳۶)
آیا خداوند برای بنده‌اش کافی نیست؟

کتابی که پیش رو دارید، حاصل تلاش برای ارائه مناسب و کاربردی از کتاب دین و زندگی پایه دوازدهم برای آمادگی امتحان نهایی است.

در این کتاب سعی شده است مطالب ضروری مطابق با جدیدترین تغییرات امتحانات نهایی به نحوی طبقه‌بندی شود که بتواند پاسخگوی نیازهای دانش‌آموزان در راستای موفقیت آنان باشد. امیدواریم همه عزیزان دانش‌آموز از این نوشته بهره کافی را ببرند.

این کتاب شامل بخش‌های زیر است:

در این درس می‌خوانیم: بیان اهداف اصلی و فرعی هر درس.

مشاوره: بیان تعداد آیات، احادیث، اشعار و بارم هر درس در امتحانات نوبت اول و دوم.

سبک مطالعه: اولویت‌بندی در فراگیری مطالب درس و بیان روش مطالعه به صورت صمیمی و محاوره.

ایستگاه آیه و حدیث و شعر: ترجمه روان آیه و حدیث و پیام‌های مختلف آیات و احادیث و اشعار در قالب سؤال و جواب و مشخص کردن کلیدواژه‌های آن‌ها.

تلنگر: حواست باشه! بیان نکات مشابه و گمراه‌کننده درس‌ها و دام‌های آموزشی.

نکته راهبردی: نکات کلی و میان‌بر برای درک بهتر مفاهیم مهم درس.

مرور سریع: طبقه‌بندی برخی از مفاهیم حجیم درس برای سهولت در یادگیری.

متن کتاب درسی: تمام متن کتاب درسی ذکر شده است و برای شرح بهتر درس، اصطلاحات و توضیحات اضافه در پراکنده آمده است. در ضمن تمام سؤالات (۱) در ابتدا و یا در میان درس، (۲) تدبیر و تفکر در آیات، (۳) خودارزیابی، (۴) فعالیت کلاسی، (۵) بررسی‌ها، (۶) اندیشه و تحقیق براساس کتاب «راهنمای معلم» پاسخ داده شده است.

تعریف اصطلاحات و مفاهیم کلیدی: آشنایی با تعریف اصطلاحات مهم درس.

درس در یک نگاه: ارائه نموداری خلاصه هر درس، جهت نگاهی کلی به درس و مطالعه سریع و مرور آن قبل از امتحان.

ایستگاه سؤال: انواع سؤالات مورد طرح در امتحان نهایی پس از پایان بخش‌ها و تیتراهای فرعی درس به صورت سؤال‌های میان درس.

پاورقی‌ها: بعضی از مطالب که نیاز به توضیح بیشتر دارد و در فهم مطالب موثر است، همچنین عبارات عربی برخی از آیات که در کتاب درسی فقط فارسی آن‌ها آمده است.

سؤالات تشریحی: شامل تعداد زیادی سؤال متنوع منطبق بر امتحان نهایی در انواع مختلف آیات و احادیث، صحیح و غلط، جای خالی، پاسخ کوتاه، چندگزینه‌ای، کشف ارتباط، احکام (در درس ۹)، تعریف مفاهیم و اصطلاحات و پاسخ بلند (تشریحی) و درک مطلب برای آمادگی در امتحانات میان ترم و امتحان نهایی.

سؤالات ستاره‌دار: از هر درسی سؤالات مهم و ضروری انتخاب شده و با علامت ☆ نشان‌گذاری شده است و کسانی که فرصت کمتری دارند، باید این سؤالات را حتماً ببینند و حل نمایند.

پاسخ نامه تشریحی: پاسخ هایی کافی متناسب باراهنمای تصحیح امتحان نهایی و بررسی دلیل نادرستی گزاره های غلط.

امتحان نهایی: ارائه هفت دوره سؤالات امتحان نهایی سال های اخیر با پاسخ تشریحی.

هایلایت کتاب درسی (جزوه رایگان همراه کتاب): همه قسمت هایی که در سال های اخیر به هر شکل و شمایلی از

آن ها سؤال طرح شده، در کتاب درسی هایلایت کرده ایم و آدرس سؤالات را در قسمت پاورقی مشخص کرده ایم تا شب

امتحان برای مرور و یادآوری از آن استفاده کنید. به قسمت های هایلایت نشده هم توجهی ویژه نمایید.

تشکر ویژه

در پایان شایسته است از همه عزیزانی که ما را در به ثمر رساندن این کتاب یاری نموده اند، آقایان مرتضی یعقوبی، نقی شفایی، منوچهر ستینه، مهدی زمانی نژاد، سید هادی هاشمی، سید کمال الدین سیفی، محمدرضا فرهنگیان، مجید فرهنگیان، سید کمال بااوسی، جعفر رنجبرزاده، علی مراد زنگنه، امین اسدیان پور، فردین سماقی، سعدی رضایی، هادی ناصری، حسین باغانی، محمدفخرالدین مرشدی تنکابنی، حمید حسین پور، ابوالفضل احدزاده، محمد هادی گوهری، محمد علی عبادتی، محمد بختیاری، حسین مقدسی، حسین رضاییان، محسن بیاتی، آرمان جیلاردی، علی شلفی، عسکر امیرکلایی اندی، محمد حسین کریمی، بهرام پوروطن، سید هادی موسوی، حسن خانی (فیاض)، بیژن دیبا، سید عطا میرمحمدی، وحید دولتی، جواد علی عباس زاده، محمدرضا ثابتی، حسین نقوی، محمدرضا رعیتی، محمدرضا رخشانی مقدم، سید احسان هندی و خانم ها وحیده کاغذی، محبوبه ابتسام، فاطمه سادات خلیل پورسیدی، فاطمه واثقی، سید فاطمه موسوی، حمیده صادقی و زهرا جعفری یزنی تشکر نماییم که اگر تشویق ها و همراهی ها آنان نبود، کار به سرانجام نمی رسید.

بارم بندی درس دین و زندگی ۳

شماره درس	پایانی نوبت اول	پایانی نوبت دوم / شهریور و دی ماه
دروس اول و دوم	۵	۲/۵
دروس سوم و چهارم	۴	۳
دروس پنجم و ششم	۵	۳
درس هفتم	۲	۱/۵
دروس هشتم و نهم	—	۴
دروس دهم و یازدهم	—	۳
دروس دوازدهم و سیزدهم	—	۳
قرائت	۴	—
جمع	۲۰	۲۰

مرتضی محسنی کبیر - محمدرضایی بقاء

مدرسه
اینترنتی
گاج

گاج لایو

۷۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۷۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۶۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۴۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۵۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۵۰ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۴۵ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

۳۵ دقیقه

جلسه

آموزش کامل درس

		۳۰ دقیقه	جلسه آموزش کامل درس		۴۰ دقیقه	جلسه آموزش کامل درس	
		۳۰ دقیقه	جلسه آموزش کامل درس		۳۰ دقیقه	جلسه آموزش کامل درس	
					۳۰ دقیقه	جلسه آموزش کامل درس	

	۳۰ دقیقه	جلسه دی ۱۴۰۱		۳۰ دقیقه	جلسه شهریور ۱۴۰۱		۲۰ دقیقه	جلسه نیمسال اول (۲) ۱۴۰۲		۲۵ دقیقه	جلسه نیمسال اول (۱) ۱۴۰۲
	۲۵ دقیقه	جلسه خرداد ۱۴۰۳		۲۵ دقیقه	جلسه دی ۱۴۰۲		۲۵ دقیقه	جلسه شهریور ۱۴۰۲		۳۵ دقیقه	جلسه خرداد ۱۴۰۲
	۲۵ دقیقه	جلسه خرداد ۱۴۰۴		۳۵ دقیقه	جلسه دی ۱۴۰۳		۲۰ دقیقه	جلسه مرداد ۱۴۰۳			

فرمان

پاسخ	سؤالات	درسنامه
۲۵۲	۲۳	۱۰
۲۵۴	۴۰	۲۸
۲۵۷	۵۷	۴۶
۲۶۰	۷۶	۶۳
۲۶۲	۹۵	۸۳
۲۶۵	۱۱۹	۱۰۲
۲۶۹	۱۴۰	۱۲۹
۲۷۱	۱۵۶	۱۴۴
۲۷۵	۱۷۶	۱۶۳
۲۸۰	۲۰۰	۱۸۸
۲۸۳	۲۱۷	۲۰۶
۲۸۵	۲۳۰	۲۲۱
۲۸۸	۲۴۵	۲۳۵

درس اول: هستی‌بخش
درس دوم: یگانه بی‌همتا
درس سوم: توحید و سبک زندگی
درس چهارم: فقط برای تو
درس پنجم: قدرت پرواز
درس ششم: سنت‌های خداوند در زندگی
درس هفتم: در گرو کار خویش
درس هشتم: بازگشت
درس نهم: زندگی در دنیای امروز و عمل به احکام الهی
درس دهم: پایه‌های استوار
درس یازدهم: عصر شکوفایی
درس دوازدهم: نگاهی به تمدن جدید
درس سیزدهم: مسئولیت بزرگ ما

امتحان نهایی

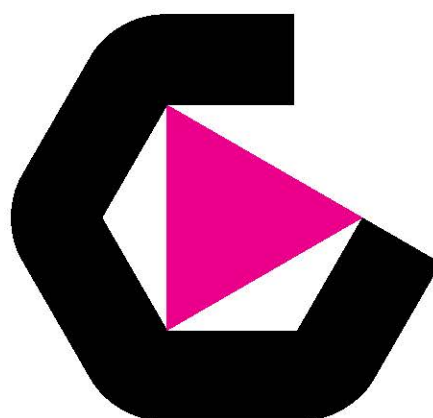
۲۹۲	آزمون ۱: نوبت اول
۲۹۳	آزمون ۲: نوبت اول
۲۹۴	آزمون ۳: شهریور ماه ۱۴۰۲
۲۹۶	آزمون ۴: دی ماه ۱۴۰۲
۲۹۷	آزمون ۵: خرداد ماه ۱۴۰۳
۲۹۸	آزمون ۶: مرداد ماه ۱۴۰۳
۳۰۰	آزمون ۷: دی ماه ۱۴۰۳
۳۰۱	آزمون ۸: خرداد ماه ۱۴۰۴
۳۰۳	آزمون ۹: مرداد ماه ۱۴۰۴
۳۰۵	پاسخ‌نامه تشریحی آزمون ۱ تا ۹

دین و زندگی انسانی ۳

دوره کامل آموزش تصویری در
۱۵ ساعت به صورت درس به درس

برای مشاهده ویدیوها در سایت gajlive.ir
برچسب را خراش داده و از کد زیر استفاده کنید

پشتیبانی

۰۲۱-۶۴۲۰

www.gajlive.ir

۱

بخش

درستنامه

و سؤالات تشریحی

درس اول

هستی بخش

در این درس می‌خوانیم

نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا، آگاهی یافتن به نیاز خود به خداوند که سرچشمهٔ بندگی است، مفهوم نور بودن خدا در هستی، معرفت عمیق و والای خدا را با هر چیز دیدن و ناتوانی انسان در شناخت چیستی و ذات خداوند، مفاهیم اصلی این درس هستند.

مشاوره

۳ آیه، ۴ حدیث و ۴ شعر در این درس، موجود است. بارم این درس در امتحان نوبت اول حدود ۲/۵ نمره و در امتحان نوبت دوم حدود ۱/۵ نمره است.

دوست من! اول باید منظور از نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا و همراه با مثال‌های مرتبط با اون یاد بگیری. بعد به سراغ آیاتش بری. آیه‌ها، حدیث‌ها و شعری مربوط به نور بودن خداوند در هستی رو کنار هم و در ارتباط با همدیگه قرار بگیری. فایده و ثمرهٔ درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز یعنی افزایش بندگی که آگاهی، سرچشمهٔ اونه رو همراه با دعای پیامبر که اهمیت زیادی داره، خوب بخون. در نهایت، حیطة شناخت انسان رو نسبت به هستی و چیستی خدابه طور مشخص بیاموز.

تفکر و اندیشه^۱

- اندیشه مانند بذری است که ۱ در ذهن جوانه می‌زند، ۲ در دل و قلب ریشه می‌دواند و ۳ برگ و بار آن به صورت اعمال، ظاهر می‌گردد.
- اندیشه، ۱ بهار جوانی را بر طراوت و زیبا می‌سازد، ۲ استعدادها را شکوفا می‌کند و ۳ امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد. علاوه بر آن می‌تواند برترین عبادت‌ها (= تفکر و اندیشه) باشد.

پیام اصلی: اندیشه می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد.

(میزان الحکمة) - ایستگاه حدیث

پیامبر اکرم (ص): **أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ.** برترین عبادت، اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت اوست.

سؤال ۱ از دیدگاه رسول خدا (ص)، برترین عبادت‌ها چیست؟

۲ اگر اندیشیدن، مداوم و دربارهٔ خدا و صفات او باشد، کدام تعبیر پیامبر (ص) در مورد آن صحیح است؟

پاسخ ۱ اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت او **۲** برترین عبادت‌ها

نکته ترکیبی این حدیث بیانگر توحید عملی (درس ۳) و افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص (درس ۴) و معیار علم‌آموزی و عقلگرایی است. (درس ۱۰)

ایستگاه سؤال

- این بخش از کتاب (بخش تفکر و اندیشه شامل درس‌های ۱ تا ۶) به همین عبادت پرداخته است: اندیشه دربارهٔ خدا

۱ | آیات و احادیث: پیام حدیث شریف پیامبر اکرم (ص): «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ» را بنویسید.

۲ | پاسخ کوتاه: آ) مایهٔ طراوت و زیبایی بهار جوانی و شکوفایی استعدادهای انسان چیست؟
ب) ظهور اندیشه به چه صورتی است؟

۳ | چند گزینه‌ای: پیامبر اکرم (ص) کدام مورد را برترین عبادت معرفی نموده‌اند؟

۱) فکر کردن دربارهٔ ذات و صفات خداوند ۲) اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت او

۴ | پاسخ تشریحی: آ) سه مورد از آثار و ثمرات تفکر و اندیشه را نام ببرید. ب) اهمیت و جایگاه اندیشه را توضیح دهید.

پاسخ ۱. اندیشه دربارهٔ خدا و قدرت او، برترین عبادت‌هاست.

۲. آ) اندیشه ب) اعمال ۳. گزینه ۲

۴. آ) اندیشه، ۱. بهار جوانی را بر طراوت و زیبا می‌سازد، ۲. استعدادها را شکوفا می‌کند و ۳. امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد.

ب) اندیشه مانند بذری است که در ذهن جوانه می‌زند و در دل و قلب ریشه می‌دواند و برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌گردد.

مقدمه

- آیا تاکنون برایتان پیش آمده است که در فضایی آرام نشسته و به دوراز هیجان و هیاهوی زندگی دربارهٔ این جهان پرجنب‌وجوش (پرجوفا) تفکر کرده باشید؟
- تفکر دربارهٔ جهان دوردست؛ یعنی آسمان بی‌کران با کهکشان‌ها، منظومه‌ها، خورشید و سیارگان؛ و تفکر دربارهٔ همین جهان نزدیک، یعنی زمین با جنگل‌ها، دریاها، بیابان‌ها، جانوران، گیاهان و گل‌های زیبایش.
- آیا هرگز دربارهٔ آغاز و پایان این هستی پهن‌ور فکر کرده‌اید؟ به راستی این میلیاردها میلیارد کهکشان و ستاره و سیاره، با میلیاردها موجودات متنوع از کجا آمده‌اند؟

سؤال موجودات جهان، هستی خود را وامدارِ (فقیر، نیازمند، وابسته به) چه کسی هستند؟!

جواب همهٔ موجودات، از جمله انسان پدیده‌هایی هستند که وجود و هستی‌شان از خودشان نیست و در وجود و هستی، نیازمند به خدا هستند.

تذکره: حواست باشه

لازمهٔ این‌که بدانیم آیا موجودات، هستی خود را وامدار کسی هستند یا خیر، تفکر در مورد آغاز و پایان هستی، یا به تعبیری، تفکر دربارهٔ مبدأ و معاد است که نیازمند تفکر در جهان نزدیک و دوردست می‌باشد.

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

شناخت اولیه و ابتدایی

- هر کدام از ما، بر اساس **فطرت** خویش، خدا را **می‌یابیم** و حضورش را **درک** می‌کنیم. به روشنی می‌دانیم در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای **حکیم** (هدفمند) آن را **هدایت** و **پشتیبانی** می‌کند و به موجودات **مدد** می‌رساند.

معرفت عمیق‌تر

- با وجود این شناخت اولیه (ابتدایی و فطری)، قرآن کریم ما را به **معرفت عمیق‌تر** دربارهٔ خداوند فرا می‌خواند و راه‌های گوناگونی را برای **درک وجود او** و نیز شناخت **صفات** و **افعال** او به ما نشان می‌دهد. یکی از این راه‌ها **تفکر** دربارهٔ نیازمند بودن جهان، در **پیدایش** خود، به آفریننده است. بیان این راه به شرح زیر است:

مقدمهٔ اول

- اگر به خود نظر کنیم، خود را **پدیده‌ای می‌یابیم** که **وجود** و **هستی** مان از خودمان نیست. در اشیای پیرامون نیز که ببیندیشیم، آن‌ها را همین‌گونه می‌بینیم؛ حیوانات، گیاهان، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها، همه را، پدیده‌هایی می‌یابیم که **وجودشان از خودشان نبوده و نیست**.

چند عبارت مترادف با هم رو ببین!

تذکره: حواست باشه

پدیده‌ها = مخلوقات = وجودشان از خودشان نیست = فقیر = نیازمند = وابسته = وامدار = مدیون = معلول

مقدمهٔ دوم

- پدیده‌ها، که وجودشان از خودشان **نیست**، برای موجود شدن نیازمند به **پدیدآورنده‌ای** هستند که ❶ خودش پدیده نباشد، بلکه ❷ وجودش از **خودش** باشد؛ همان‌طور که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که **خودش** شیرین باشد.

عبدالرحمان جامی این معنا را در دو بیت چنین بیان می‌کند:

پیام اصلی: پدیده‌ها نیازمند پدیدآورنده هستند و نمی‌توانند هستی‌بخش باشند.

جامی - ایستگاه شعر

ذاتِ نایافته از هستی، بخش^۱ چون تواند که بُود هستی‌بخش
خشک ابری که بُود ز آب تهی ناید از وی صفت آب‌دهی

سؤال ❶ کدامین مقدمهٔ استدلال نیازمندی جهان به خدا در پیدایش، در این بیت ذکر شده است؟

❷ مفهوم اصلی این ابیات را بنویسید.

پاسخ ❶ مقدمهٔ دوم

❷ پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد؛ بلکه وجودش از خودش باشد.

۱. در بیت اول، «بخش» در مصراع اول به معنای سهم و بهره است و در مصراع دوم به معنای عطا کردن.

آری در آفرینش نیز، یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست (بی نیاز و غنی است)، که خودش ذاتاً موجود باشد (واجب الوجود بالذات). در این صورت، چنین چیزی دیگر پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده نخواهد داشت؛ همواره بوده است و همواره خواهد بود.

نتیجه با توجه به دو مقدمه گفته شده می توانیم نتیجه بگیریم که ما و همه پدیده های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده ای (خالق)، نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می شود.

تفکر در متن

توضیحات قبل را به صورت یک استدلال، به طور خلاصه بنویسید.

مقدمه اول: ما و این جهان، پدیده هستیم، یعنی وجودمان از خودمان نیست و هستی ما به پدیدآورنده ای از خودمان سرچشمه نمی گیرد.

مقدمه دوم: موجوداتی که وجودشان از خودشان نیست، (پدیده ها) در موجود شدن خود نیازمند به پدیدآورنده ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.

نتیجه: ما و همه پدیده های جهان در پدید آمدن و هست شدن خود نیازمند به آفریننده ای هستیم او خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد.

نکته راهبردی

در تشخیص عبارات مربوط به مقدمه اول و دوم، اگر لفظی در جمله بیاید که به خدا اشاره کند، بیانگر مقدمه دوم است؛ مانند: پدیدآورنده، دیگری، هستی بخش، وجودش از خودش باشد، پدیده نیست، همواره هست، مستقل و قائم به خود است، هستی از او جدا نمی شود، وجودش عین ذاتش است، هستی او ذاتی است.

سؤال برخی می پرسند: چرا موجودات این جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند اما خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟!

جواب در پاسخ می گوئیم: اگر با دقت بیش تر استدلال بیان شده (درباره نیازمندی مخلوقات به خدا در پیدایش) را مرور کنیم، متوجه می شویم که جایی برای طرح این سؤال باقی نمی ماند. آن استدلال (در مقدمه دوم) نمی گوید که «هر موجودی» به آفریننده نیاز دارد. بلی، اگر کسی این را بگوید باید نتیجه بگیرد که ۱ خدا هم به آفریننده نیازمند است ۲ نتیجه چنین حرفی این است که هیچ چیزی وجود پیدا نکند، زیرا هر موجودی را که ما فرض کنیم، باید قبل از آن موجودی باشد تا آن را پدید آورد و این سلسله تا بی نهایت پیش خواهد رفت و هیچ گاه، هیچ موجودی پدید نخواهد آمد. (تسلسل نامتناهی علت ها محال است).

تلاش: حواست باشه

هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. ← نادرست

هر پدیده ای به پدیدآورنده نیاز دارد. ← درست

مثال در ساختار ساعت، ممکن است ده ها چرخ دنده وجود داشته باشد که هر یک باعث حرکت دیگری می شود. چرخ دنده اول، چرخ دنده دوم را می چرخاند و چرخ دنده دوم چرخ دنده سوم را و ... اگر به حرکت این چرخ دنده ها دقت کنید متوجه خواهید شد که موتور درون ساعت علت اصلی حرکت این چرخ دنده ها است (علّة العلل) که آن موتور برای حرکت خودش، نیاز به هیچ چرخ دنده ای ندارد. حال فرض کنید تعداد این چرخ دنده ها بی نهایت است و همگی در حال چرخیدن هستند. آیا امکان دارد که زنجیره این چرخ دنده ها به هیچ موتوری که حرکت دهنده چرخ دنده ها باشد، نرسد؟

• چنین چیزی غیرممکن است؛ یعنی امکان ندارد که بی نهایت چرخ دنده در حال چرخیدن باشند ولی هیچ محرک (موتور) مستقل و بی نیازی سبب ایجاد حرکت در آن ها نباشد.

تعریف این همان مفهوم «تسلسل علت ها» است، یعنی این که سلسله علت و معلول ها تا بی نهایت ادامه یابد و به علتی نخستین ختم نشود، و این مطلب از نظر عقلی محال است.

• با توجه به این نکته، عقل انسان نمی گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد، همان طور که نمی گوید تمام چیزهای شیرین، حتی شکر و قند، نیازمند به یک شیرین کننده هستند، بلکه ذهن ما اگر موجودی را ببیند که قبلاً نبوده و بعد پدید آمده (پدیده)، در این جا می گوید «پدیده» نمی تواند خود به خود پدید آید و حتماً آفریننده ای آن را پدید آورده است.

نتیجه همان طور که ذهن ما نمی پذیرد که یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد همان طور هم، برعکس، نمی پذیرد وجودی که ذاتاً موجود است (غنی) نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.

ایستگاه سؤال

۱ | **صحیح / غلط:** (آ) این مثال که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که خودش شیرین باشد، بیانگر مقدمهٔ اول نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است.

(ب) هر موجودی به آفریننده نیاز دارد.

شهریور ۱۴۰۰

۲ | **پاسخ کوتاه:** (آ) پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به چه چیزی هستند؟

خرداد ۱۴۰۴

(ب) در آفرینش، یک موجود در چه صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست؟

۳ | **کشف ارتباط:** کدام یک از موارد سمت راست به موارد سمت چپ مربوط است؟

۱. معرفت عمیق‌تر	آ. آفریننده‌ای حکیم جهان را پشتیبانی می‌کند و به موجودات مدد می‌رساند.
۲. نیاز در بقا	ب. شناخت صفات و افعال خدا از راه تفکر دربارهٔ نیازمندی جهان به آفریننده ممکن است.
۳. شناخت اولیه	

خرداد ۹۸

۴ | **پاسخ تشریحی:** نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با دو مقدمه و یک نتیجه، استدلال نمایید.

پاسخ ۱. (آ) غلط (این مثال مربوط به مقدمهٔ دوم نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است.)

(ب) غلط؛ هر پدیده‌ای به پدیدآورنده نیاز دارد نه هر موجودی.

۲. (آ) نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد؛ بلکه وجودش از خودش باشد.

(ب) خودش ذاتاً موجود باشد.

۳. آ ← ۳ ب ← ۱

۴. مقدمهٔ اول: ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی مان از خودمان نیست.

مقدمهٔ دوم: موجوداتی که پدیده‌اند، نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که وجودش از خودش باشد و ذاتاً موجود باشد.

نتیجه: ما و این جهان در پدید آمدن و هست شدن به آفریننده‌ای نیازمندیم که سرچشمهٔ هستی باشد.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

• شما حتماً نام مسجد گوهرشاد را که در جوار حرم مطهر امام رضا (ع) است، شنیده‌اید. شاید بارها آن را دیده و در آن نماز خوانده‌اید. این مسجد یکی از شاهکارهای هنر ایرانی بازمانده از دورهٔ تیموریان است و جاذبهٔ زیادی برای گردشگران و زائران دارد. این **مسجد** باشکوه هم‌چنان **باقی** است، اما از **معمار** و **بنا** و **کارگرانی** که آن را با عشق و هنر بنا کرده‌اند، **خبری نیست** (فانی).

سؤال آیا رابطهٔ خدا با جهان نیز مانند رابطهٔ بنا با مسجد (مصنوعات بشری) است؟

جواب اگر اندکی دقت کنیم، درمی‌یابیم که یک **تفاوت بنیادین میان** این دو رابطه وجود دارد. مسجد گوهرشاد از **مصالح** ساختمانی مانند خاک و سنگ و گچ و چوب و کاشی و ... تشکیل شده که هیچ کدام از آن‌ها را **بنا به وجود نیاورده است**. هریک از این مصالح نیز **خواصی** دارند که **بنا آن را ایجاد نمی‌کند**. بنا نه چسبندگی گچ را ایجاد می‌کند و نه سختی و استحکام سنگ را؛ به عبارت دیگر بنا نه اجزای ساختمان را پدید آورده و نه خواص آن اجزا را.

• کار بنا فقط **جابه‌جا کردن** مواد و **چینش** آن‌ها است. اما خداوند، خالق سنگ و گچ و چوب، و خواص آن‌ها و حتی خالق خود بنا است. بر این اساس وجود بنا و نیز وجود مصالح و خواص آن‌ها، همه **وابسته** به خداست و خداوند هر لحظه **اراده** کند، آن‌ها از بین می‌روند و ساختمان **متلاشی** می‌گردد.

نتیجه به همین جهت، جهان **همواره** و در هر **«آن»** به خداوند نیازمند است (نیازمندی در بقا) و این نیاز **هیچ‌گاه قطع** و یا کم نمی‌شود (ثابت و دائمی).

مثال به عنوان مثال می‌توان گفت که رابطهٔ خداوند با جهان، تا حدی **شبیه رابطهٔ مولّد برق با جریان برق** است؛ همین که مولّد متوقف شود، جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.

تذکره: خواست باشه

رابطهٔ خداوند با جهان، مشابه رابطهٔ بنا و مسجد یا رابطهٔ ساعت‌ساز و ساعت **نیست**.

رابطهٔ خداوند با جهان تا حدّی، مشابه رابطهٔ مولّد برق با جریان برق است.

• بنابراین، مسجد با ساخته شدن، از بنا بی‌نیاز می‌شود، اما موجودات چنین نیستند و پس از پیدایش نیز همچنان، **مانند لحظهٔ نخستِ خلق شدن**، به خداوند نیازمند هستند. از این رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند. (نیاز دائمی به خدا)

تذکره: خواست باشه

فهم نیاز مداوم موجودات به خداوند در همهٔ شئون زندگی (در پیدایش و بقا)، سبب عرض نیاز دائمی به پیشگاه الهی می‌شود.

• زبان حال موجودات را مولوی این‌گونه بیان می‌کند:

پیام اصلی: عرض نیاز دائمی موجودات به خدا در پیدایش و بقا

(مولوی) - ایستگاه شعر

ما چو ناییم و **نوا** در ما ز توست ما چو کوهیم و **صدا** در ما ز توست
ما که باشیم ای **تو ما را جانِ جان** تا که ما باشیم **با تو در میان**
ما **عدم‌هاییم** و هستی‌های ما **تو وجود مطلق**ی، فانی نما
ما همه شیران ولی شیر غلم حمله‌مان از باد باشد **دم به دم**

سؤال ۱ مفهوم کلی ابیات فوق را بنویسید.

۲ طبق ابیات فوق، موجودات جهان در چه شرایطی به خدا نیازمندند؟

پاسخ ۱ موجودات دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند.

۲ موجودات پس از پیدایش نیز همچنان، مانند لحظهٔ نخستِ خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. (نیازمندی دائمی در پیدایش و بقا)

تدبر در قرآن

در آیات زیر تدبر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

پیام اصلی: نیازمندی جهان به خدا در پیدایش و بقا

ایستگاه آیه - فاطر، ۱۵

یا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ
وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ
ای مردم شما به خدا نیازمند هستید
و خدا است که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.

سؤال ۱ با توجه به آیه «أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟

۲ عبارت قرآنی «أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ» خطاب به چه کسانی است؟

پاسخ ۱ نیاز در پیدایش و بقا ۲ مردم

نکته ترکیبی بخش اول این آیه با «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» و بخش دوم آن با آیه «اللَّهُ الصَّمَدُ» مرتبط است. (درس ۲)

پیام اصلی: عرض نیاز دائمی موجودات به خدا در پیدایش و بقا

ایستگاه آیه - رحمن، ۲۹

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ
هر آن چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند.
او همواره دست‌اندرکار امری است.

سؤال ۱ علت این‌که خداوند پیوسته دست‌اندرکار امری است، چیست؟

۲ نتیجهٔ درخواست پیوستهٔ موجودات از خداوند کدام است؟

پاسخ ۱ زیرا خداوند که در ذات خود هستی‌بخش و فیاض است به درخواست پیوستهٔ موجودات از خودش پاسخ می‌دهد.

۲ دست‌اندرکار بودن خدا به طور دائمی

نکته ترکیبی عبارت قرآنی «كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» به جهت اشاره به دست‌اندرکار بودن و تدبیرگری دائمی خدا بیانگر توحید در ربوبیت است. (درس ۲)

۱. فکری کنید چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

چون همه موجودات برای لحظه لحظه وجود خود محتاج و نیازمند خداوند و اگر خداوند لحظه‌ای آنان را به حال خود واگذارد، همه نیست و نابود می‌شوند؛ همچون منبع نوری که اگر یک لحظه نورافشانی نکند، پرتوهای نور از بین خواهند رفت.

۲. نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟

نیاز در پیدایش و بقا - انسان هرچه دارد از خدا دارد و تمام داشته‌هایش از خداست. بالاترین داشته انسان همان نعمت وجود است که خدا به او عطا کرده است. از این رو انسان در هستی خود به خدا نیازمند است و این نیاز همواره و در هر آن هست و هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. سایر داشته‌های انسان که همه برآمده از نعمت وجود است نیز همه نیازمند و وابسته به لطف خداست و اگر خدا هر لحظه اراده کند می‌تواند آن را از انسان بگیرد. بنابراین انسان سر تا پا نیازمند خداوند است.

۳. منظور از این که خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است، چیست؟

نیازهای دائمی موجودات لطف و فیض دائمی را طلب می‌کند؛ او هر لحظه دارای فیضی جدید و مستمر برای آفریده‌ها است. چنین نیست که خداوند، عالم را آفریده و آن را به حال خود رها کرده باشد؛ بلکه همواره امور هستی را تدبیر و اداره می‌کند. بنابراین او هر لحظه دست‌اندر کار امری است.

ایستگاه سؤال ؟

۱ | آیات و احادیث: براساس آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» چرا فقط خداوند می‌تواند نیاز موجودات را برطرف نماید؟

۲ | صحیح / غلط: رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن است که قطع نمی‌شود.

۳ | پاسخ کوتاه: چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

۴ | چند گزینه‌ای: موجودات پس از پیدایش:

(۱) مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. (۲) کمتر از لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.

۵ | پاسخ تشریحی: تفاوت بنیادین رابطه خدا با جهان و رابطه بت با مسجد را توضیح دهید.

پاسخ ۱. زیرا خداوند تنها بی‌نیاز ستوده است. ۲. غلط (رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن نیست و تفاوت اساسی با آن دارد).

۳. زیرا موجودات همواره به خدا نیازمندند. ۴. گزینه (۱)

۵. بتا مصالح ساختمانی و خواص آنها را به وجود نیاورده است؛ کار بتا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آنهاست. اما خداوند خالق مصالح، خواص آنها و حتی خالق خود بتاست.

آگاهی، سرچشمه بندگی

- انسان‌های ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی‌توجه‌اند؛ اما انسان‌های آگاه، دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند (شهود خدا) و خود را نیازمند عنايات پیوسته او می‌دانند. هر چه معرفت انسان به خود (خودشناسی) و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، ① نیاز به او را بیش‌تر احساس و ② ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

افزایش بندگی

درک بیشتر فقر و نیاز

افزایش خودشناسی

- برای همین (خودشناسی و معرفت بیشتر) است که پیامبر گرامی ما، با آن مقام و منزلت خود در پیشگاه الهی، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند. (سنت توفیق الهی: درس ۶)

پیام اصلی: ابراز بندگی که ثمره درک بیش‌تر فقر و نیاز به خداست.

تفسیر قمی - ایستگاه حدیث

خدايا هیچ‌گاه مرا چشم به هم زدن به خودم وا مگذار.

پیامبر (ص): اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ اِلَى نَفْسِيْ طَرَفَةً غَيْرَ اَبَدًا.

- سؤال ① رسول خدا (ص) با آگاهی کامل نسبت به نیازمندی‌اش به خدا و معرفت به رابطه خود با خداوند، چگونه دعا می‌کند؟
- ② مطابق دعای پیامبر (ص): «اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ اِلَى نَفْسِيْ طَرَفَةً غَيْرَ اَبَدًا» انسان چه زمانی نباید از لطف و رحمت خاص خدا محروم شود؟
- ③ تکیه و اعتماد انسان در تمام لحظات بر چه پشتوانه‌ای صحیح و بر چه چیزی نادرست است؟
- ④ چرا پیامبر اسلام (ص) عاجزانه از خدا می‌خواهد که او را به حال خود واگذار نکند؟

خرداد ۹۹

پاسخ ① خدايا هیچ‌گاه مرا چشم به هم زدن به خودم وا مگذار. ② هیچ‌گاه، حتی چشم به هم زدن

③ انسان باید بر خدا تکیه کند و به نفس خود واگذار نشود.

④ هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

نکته ترکیبی این دعا و مناجات نبوی، بیانگر توحید عملی (درس ۳) و راز و نیاز با خدا و کمک خواستن از او است که نتیجه افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص می‌باشد. (درس ۴)

ایستگاه سؤال

- ۱ | آیات و احادیث: با توجه به روایت «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه چیزی، موجب افزایش بندگی می‌شود؟ **دی انسانی ۱۴۰۳**
- ۲ | صحیح / غلط: هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، توانایی خود را بیش‌تر احساس می‌کند.
- ۳ | پاسخ کوتاه: ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز چیست؟ **شهریور ۹۸**
- ۴ | چند گزینه‌ای: انسان‌های ناآگاه نسبت به چه چیزی بی‌توجه هستند؟
- ۱) بی‌نیازی ذاتی خدا
۲) نیاز دائمی به خدا
- ۵ | پاسخ تشریحی: نتیجه افزایش معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا چیست؟
- پاسخ ۱. افزایش خودشناسی، موجب درک بیشتر فقر و نیازمندی انسان و در نتیجه سبب احساس نیاز دائمی به خدا و افزایش بندگی انسان می‌شود.
۲. غلط (هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند).
۳. آگاهی
۴. گزینه (۲)
۵. هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

نور هستی

• قرآن کریم، رابطه میان خداوند و جهان هستی را با کلمه‌ای (نور) بیان می‌کند که در نظر اول برای ما **شگفت‌انگیز** می‌نماید. اما پس از **تفکر دقیق** به معنای آن پی می‌بریم. قرآن کریم می‌فرماید:

پیام اصلی: تمام هستی، وجود خود را از خدا می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.

ایستگاه آیه - نور، ۳۵

الله نُوْرُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ خداوند نور آسمان‌ها و زمین است.

- سؤال ۱** با توجه به آیه «الله نُوْرُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ» معنای این که خداوند نور آسمان‌ها و زمین است، چیست؟ **شهریور ۹۹**
- ۲ قرآن کریم، رابطه مخلوقات با خداوند را از جهت پیدایی و آشکاری با چه کلمه‌ای بیان می‌کند؟
- ۳ لازمه پی بردن به معنای شگفت‌انگیز نور در این آیه چیست؟
- پاسخ ۱ تمام موجودات وجود خود را از خداوند می‌گیرند و پا به عرصه هستی می‌گذارند.
۲ نور
۳ تفکر دقیق
- نکته ترکیبی** این آیه بیانگر توحید در خالقیت است. (درس ۲)

• ما با نور خورشید، نور لامپ و انواع نورهای دیگر آشنا هستیم و می‌دانیم که خداوند از نورهایی **نیست** که از **اجسام** ناشی می‌شوند، یعنی منشأ **مادی** دارند.

سؤال پس، نور بودن خداوند به چه معناست؟

جواب نور، آن چیزی است که خودش **پیدا و آشکار** است و **سبب پیدایی و آشکار شدن** چیزهای دیگر نیز می‌شود. نورهای معمولی هم این خاصیت را دارند که خودشان آشکار هستند و سبب آشکار شدن اشیای دیگر هم می‌شوند.

• خداوند، نور هستی است. یعنی تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او **پیدا و آشکار شده** و پا به عرصه **هستی** می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است. به همین جهت، هر چیزی در این جهان، بیانگر **وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی** محسوب می‌شود. در واقع، هر موجودی، در حدّ خودش **تجلی بخش** خداوند و نشانگر **حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی** است. از همین رو آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند (**شهود خدا**) و **علم و قدرت** او را می‌بینند.

تنگر: حواست باشه

مطابق آیه «الله نُوْرُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ»، هر چیزی در این جهان، آیه‌ای از آیات الهی و جلوه‌ای از جلوه‌های خدا است، نه «نوری از انوار وجود»!

پیام اصلی: معرفت عمیق و والا و پاکی و صفای قلب که موجب مشاهده خدا در هر چیزی می‌شود.

(شیخ محمود شبستری) - ایستگاه شعر

دلی کز معرفت نور و صفا دید به هر چیزی که دید، **اَوَّل خدا دید**

سؤال ۱ مفهوم اصلی بیت فوق را بنویسید.

۲ این بیت به کدام یک از شرایط دستیابی به معرفت عمیق و والا اشاره می‌کند؟

پاسخ ۱ آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

۲ پاکی و صفای قلب

• و به تعبیر باباطاهر:

پیام اصلی: معرفت عمیق و والا و با هر چیز خدا را دیدن

(بابا طاهر) - ایستگاه شعر

به صحرا بنگرم صحرا **تو بینم** به دریا بنگرم دریا **تو بینم**

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت نشان از قامت رعنا **تو بینم**

سؤال ۱ مفهوم اصلی ابیات فوق را بنویسید.

۲ از دیدگاه شاعر، معرفت عمیق و والا چیست؟

پاسخ ۱ آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

۲ این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند.

تفکر در حدیث

پیام اصلی: معرفت عمیق و والای با هر چیز خدا را دیدن

(علم‌الیقین) - ایستگاه حدیث

امام علی (ع): ما رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ. هیچ چیزی را ندیدم مگر این‌که خداوند را قبل و بعد و با آن دیدم.

سؤال ۱ حضرت علی (ع) خداوند را در چه شرایطی مشاهده می‌کند؟

۲ معرفت عمیق و والای حضرت علی (ع) از زبان ایشان چگونه وصف یافته است؟

۳ مقصود امام علی (ع) از تعبیر «قَبْلَهُ»، «بَعْدَهُ» و «مَعَهُ» در این حدیث چیست؟

پاسخ ۱ قبل، بعد و با هر چیز ۲ با هر چیزی خدا را دیدن

۳ پیدایش - موت و فنا - بقا

نکته ترکیبی این حدیث به توحید و معاد از معیارهای تمدن اسلامی اشاره دارد. (درس ۱۰)

مقصود امام علی (ع) از این‌که می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم، چیست؟

تعبیر «رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ»، اشاره به این نکته دارد که آن حضرت با نگاه دقیق خود وقتی به اشیای پیرامون خود می‌نگرند درمی‌یابند که همه این اشیا پدیده‌هایی هستند که قبلاً نبوده‌اند؛ پس حتماً علّتی آن‌ها را به وجود آورده است، پس پی به خالق آن می‌برند و تعبیر «مَعَهُ» اشاره به این دارد که آن حضرت وقتی می‌نگرند که این شیء سرتاسر نیاز و فقیر در حال حاضر وجود دارد، پس درمی‌یابند که بقای آن مرهون خداست و تعبیر «بَعْدَهُ» اشاره به این دارد که ایشان وقتی می‌بینند که این شیء بعد از مدتی از بین رفت، می‌دانند که تنها خداست که خالق موت و حیات است. پس در فنای شیء نیز باز خدا را مشاهده می‌کنند.

- این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، **معرفتی عمیق و والاست** که در نگاه نخست **مشکل** به نظر می‌آید، اما هدفی **قابل دسترس** (ممکن) است، به خصوص برای **جوانان و نوجوانان که پاکی و صفای قلب** دارند. اگر قدم پیش گذاریم و با **عزم و تصمیم قوی** حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.

ایستگاه سؤال

۱ | آیات و احادیث: با عنایت به آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» خداوند نور هستی است یعنی چه؟

۲ | صحیح / غلط: خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند، یعنی منشأ مادی دارند.

شهریور ۹۸

۳ | پاسخ کوتاه: چرا نوجوانان و جوانان در معرفت خداوند موفق‌تر هستند؟

۴ | چند گزینه‌ای: هر موجودی در حدّ خودش تجلّی بخش الهی است.

(۱) صفات (۲) ذات

۵ | تعریف مفاهیم و اصطلاحات: «معرفت عمیق و والا»

پاسخ ۱. یعنی تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند، به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است.

۲. صحیح

۳. زیرا پاکی و صفای قلب دارند.

۴. گزینه (۱)

۵. اینکه انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والاست.

ناتوانی (عجز) انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند (ذات باری تعالی)

سؤال اکنون ممکن است برای شما این سؤال پیش آید که آیا می‌توان به ذات خداوند پی برد و چیستی (ماهیت) او را مشخص کرد؟

جواب در پاسخ می‌گوییم: موضوعاتی که می‌خواهیم درباره آن‌ها شناخت پیدا کنیم، دو دسته‌اند:

الف) موضوعات محدود: دسته اول موضوعاتی هستند که در **محدوده شناخت** ما قرار می‌گیرند، مانند گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کهکشان‌ها؛ حتی کهکشان‌های بسیار دور هم ممکن است **روزی** شناسایی شوند و انسان بتواند به ماهیت و ذات آن‌ها دست یابد. در حقیقت، ذهن ما توان و گنجایش فهم **چیستی و ذات** چنین موضوعاتی را دارد، زیرا همه آن‌ها اموری **محدود** هستند.

ب) موضوعات نامحدود: دسته دوم موضوعاتی هستند که **نامحدودند** و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا لازمه **شناخت** هر چیزی، **احاطه و دسترسی** به آن است. در واقع ما به دلیل **محدود بودن ذهن خود** نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و **چگونگی** (چیستی) وجودشان را دریابیم. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما **نمی‌تواند** به حقیقت او **احاطه** پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید (ناممکن). بنابراین، با این‌که ما به **وجود خداوند** به عنوان آفریدگار جهان **پی می‌بریم و صفات** او را می‌توانیم بشناسیم، اما **نمی‌توانیم ذات و چیستی** او را دریابیم.

• از همین رو (ناتوانی ما در معرفت به چیستی و ذات خدا) پیامبر اکرم (ص) فرموده است:

پیام اصلی: ناتوانی انسان از شناخت چیستی نامحدود خداوند

ایستگاه حدیث (نهج الفصاحه)

پیامبر اکرم (ص): **تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ.** در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.

سؤال ۱ پیام حدیث «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» را بنویسید.

خرداد خارج از کشور ۹۸

۲ بر اساس حدیث پیامبر (ص): «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟

شهریور ۱۴۰۰

پاسخ ۱ با این‌که ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم و صفات او را می‌توانیم بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم.

۲ به دلیل محدود بودن ذهن انسان (نامحدود بودن ذات الهی)

نکته ترکیبی این حدیث بیانگر معیار علم‌آموزی و عقلگرایی (درس ۱۰) و افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص است. (درس ۴)

تلاشگر: حواست باشه

شناخت چیستی، ذات، ماهیت، چگونگی و حقیقت خدا ← ناممکن
شناخت هستی، وجود، صفات، افعال، کیستی خدا ← ممکن

سؤال چگونه می‌توان خدا را دید؟

جواب **رؤیت خداوند** با چشم **غیر ممکن** (محال) است، زیرا چشم ساختار **مادی و جسمانی** دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس برداری کند؛ آن هم اشیایی که طیف نوری قابل درک برای چشم (مرئی) را منعکس کنند.

مثال مثلاً چشم ما نورهای مادون قرمز و ماورای بنفش (نامرئی) را هم نمی‌بیند. بنابراین، چشم حتی توانایی دیدن همهٔ اشیا مادی را هم ندارد، چه برسد به موجودات **غیرمادی** (مانند فرشتگان) و از این بالاتر، وجود مقدس خداوند که هیچ شکل و تصویری و هیچ طول و عرض و ارتفاعی ندارد.

نتیجه بنابراین، خداوند را نه تنها در این **دنیا نمی‌توان** با چشم مادی دید، بلکه در **آخرت** نیز **نمی‌توان** او را با این چشم مشاهده کرد.

تلاشگر: حواست باشه

امکان رؤیت با چشم انسان	موجودات
ممکن	اشیا در طیف نوری مرئی
ناممکن	نورهای مادون قرمز و ماورای بنفش
ناممکن	موجودات غیرمادی (فرشتگان)
ناممکن	خداوند

پیام اصلی: خداوند را با چشم مادی نمی‌توان دید

ایستگاه آیه - انعام، ۱۰۳

چشم‌ها او را در نمی‌یابند و اوست که دیدگان را در می‌یابد و او باریک بین آگاه است.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

سؤال ۱ آیا خداوند متعال را می‌توان با چشم مادی دید؟

۲ خداوندی که دیدگان را در می‌یابد، کدام صفات را دارد؟

پاسخ ۱ خیر، دیدگان، او را در نمی‌یابند. **۲** لطیف و آگاه بودن

• فردوسی شاعر حماسه‌سرا در ابتدای شاهنامه با الهام از قرآن کریم و امامان بزرگوار، همین معانی را در قالب شعر به ما رسانده است. او می‌گوید:

پیام اصلی: خداوند را با چشم مادی نمی‌توان دید

ایستگاه شعر - (فردوسی)

به نام خداوند جان و خرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند کیوان و گردان سپهر
ز نام و نشان و گمان **برترست**
به بینندگان آفریننده را
نیابد بدو نیز **اندیشه راه**
خردگر سخن برگزیند همی
ستودن نداند کس او را چو هست

کزین **برتر اندیشه برنگذرد**
خداوند روزی ده رهنمای
فروزنده ماه و ناهید و مهر
نگارنده بر شده گوهر است
نبینی، مرنجان دو بیننده را
که او **برتر** از نام و از جایگاه
همان را گزیند که بیند همی
میان بندگی را بیایدت بست

سؤال ۱ مفهوم اصلی ابیات فوق چیست؟

۲ این ابیات با کدام حدیث پیامبر (ص) متناسب است؟

پاسخ ۱ خداوند را با چشم مادی نمی‌توان دید. **۲** در ذات خداوند تفکر نکنید. (لَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ)

• اما نوعی از دیدن وجود دارد که نه تنها امکان پذیر است، بلکه از برترین هدف‌های زندگی است و هر کس باید برای رسیدن به چنین دیدنی تلاش کند. این مرتبه، دیدن به وسیلهٔ «قلب» و ملاقات با خداست.

پیام اصلی: دیدن خدا به وسیله قلب و ملاقات با او

(گلستان سعدی) - ایستگاه شعر

دوست نزدیک‌تر از من به من است وین عجب‌تر که من از وی دورم
چه کنم با که توان گفت که دوست در کنار من و من مهجورم

سؤال ۱ مفهوم ابیات فوق را بنویسید. **۲** مفهوم مصراع «دوست نزدیک‌تر از من به من است» کدام نوع نزدیکی است؟

پاسخ ۱ دیدن خدا به وسیله قلب و ملاقات با خدا از برترین هدف‌های زندگی است. **۲** نزدیکی خدا به بنده در همه حال

نکته ترکیبی یکی از میوه‌های اخلاص پاداش‌های وصف‌نشده‌ی یعنی دیدار خدا و تقرب به پیشگاه است. (درس ۴)

ایستگاه سؤال

۱ | آیات و احادیث: براساس حدیث پیامبر (ص): «تفکروا فی کل شیء و لا تفکروا فی ذات الله» چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟

۲ | صحیح / غلط: خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان می‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کرده و ذاتش را بشناسد. **خرداد ۹۹ و ۱۴۰۰**

۳ | چند گزینه‌ای: اگر بخواهیم استثنایی بر حدیث نبوی «افضل العبادۃ ادمان التفکر فی الله و فی قدرته» ذکر کنیم، کدام مورد یاری‌گر ما خواهد بود؟
(۱) «تفکروا فی کل شیء» (۲) «لا تفکروا فی ذات الله»

۴ | پاسخ کوتاه: (آ) آیا خداوند را می‌توان در دنیا و یا آخرت دید؟ (ب) لازمه شناخت هر چیزی چیست؟

۵ | کشف ارتباط: هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ مرتبط است؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است.)

۱. زمينه‌ساز درک بیشتر فقر و نیاز	۱. ممکن است.
۲. شناخت حقیقت خداوند	۲. ناممکن است.
۳. به صحرا بنگرم صحرا تو بینم ...	۳. افزایش خودشناسی
۴. شناخت کیستی خداوند	۴. «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ»
۵. ما چو نایبیم و نوا در ما ز توست ...	۵. «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ»
۶. زمینه‌ساز معرفت عمیق و والای «با هر چیز خدا را دیدن»	۶. افزایش بندگی
۷. پاکي و صفای قلب	۷. پاکي و صفای قلب

۶ | پاسخ تشریحی: علت ناتوانی انسان در شناخت ذات و چیستی خدا را بنویسید. **دی ۹۸**

پاسخ ۱. زیرا خداوند حقیقتی نامحدود دارد و ذهن محدود انسان نمی‌تواند به حقیقت او احاطه کامل پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

۲. غلط (خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را بشناسد.)

۳. گزینه (۲)

۴. (آ) خیر، خداوند را نه تنها در این دنیا نمی‌توان با چشم مادی دید بلکه در آخرت نیز نمی‌توان او را با این چشم مشاهده کرد.

(ب) احاطه و دسترسی

۵. آ ← ۳ ب ← ۲ پ ← ۵ ت ← ۱ ث ← ۴ ج ← ۷

۶. خداوند حقیقتی نامحدود دارد و ذهن محدود ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه کامل پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطه خدا و جهان با رابطه ساعت‌ساز و ساعت، تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

شباهت‌ها	تفاوت‌ها
۱. جهان و ساعت هر دو پدیده‌اند و به خالق و سازنده نیازمندند.	۱. وجود جهان از خداست اما وجود ساعت از ساعت‌ساز نیست و او فقط اجزای ساعت را تنظیم می‌کند.
۲. جهان و ساعت هر دو مرکب از اجزا هستند.	۲. دوام و بقای ساعت، وابسته به ساعت‌ساز نیست اما بقای جهان وابسته به خداوند است.
۳. جهان و ساعت هر دو منظم و هدف‌دارند.	۳. نوع رابطه خدا با مخلوقات، رابطه علت با معلول است. برای معلول، بدون علت حتی لحظه‌ای امکان بقا وجود ندارد و اگر لحظه‌ای این عنایت (هستی‌بخشی) از مخلوقات برداشته شود چیزی به نام عالم و موجودات آن وجود ندارد.

تعریف اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

- **پدیده:** موجودی که وجودش از خودش نبوده و نیست.
- **نور:** چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود.
- **معرفت عمیق و والا:** این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والا است.
- **امور محدود:** موضوعاتی که ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را دارد.
- **امور نامحدود:** موضوعاتی که ذهن ما توان و گنجایش فهم چیرستی و ذات آن‌ها را ندارد.
- **تسلسل علت‌ها:** سلسله علت‌های نامتناهی که به هیچ علت اصلی ختم نشود و از نظر عقلی محال است.

مرور درس با سؤالات جای خالی

- انسان بر اساس **فطرت خویش** خدا را می‌یابد و حضورش را درک می‌کند که به آن شناخت اولیه گویند. (خرداد ۱۴۰۲)
- یک موجود فقط در صورتی در وجود خود به دیگری نیازمند نیست که خودش **ذاتاً موجود** باشد. (خرداد خارج از کشور ۹۸)
- موجودات جهان در پیدایش و **بقا** به خداوند نیازمند هستند. (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۰ و دی خارج از کشور ۹۹)
- نیازمندی جهان به خداوند، مربوط به مرحله **پیدایش** و **بقا** می‌باشد. (دی خارج از کشور ۹۹)
- هر چه **معرفت** انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و **ناتوانی و بندگی** خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.
- هر موجودی در حدّ خودش **تجلی‌بخش** خداوند و نشانگر **صفات الهی** است.
- لازمه شناخت چیرستی هر چیزی، **احاطه و دسترسی** به آن است.
- ما به دلیل **محدود بودن** ذهن خود، نمی‌توانیم چیرستی امور **نامحدود** را تصور کنیم.
- گرچه ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم اما نمی‌توانیم **ذات (چیرستی)** او را دریابیم. (دی ۱۴۰۱)
- آنان که به **دقت و اندیشه** در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و **علم و قدرت** او را می‌بینند.
- خداوند نور هستی است، یعنی تمام موجودات **وجود** خود را از او می‌گیرند و به سبب او آشکار می‌شوند. (دی ۱۴۰۰ و دی انسانی خارج از کشور ۹۹)
- معرفت عمیق و والا با هر چیز خدا را دیدن در نگاه نخست **مشکل** به نظر می‌آید، اما هدفی **قابل دسترسی** است.
- ذهن ما گنجایش درک موضوعات نامحدود را ندارد، زیرا لازمه شناخت هر چیزی **احاطه و دسترسی** به آن است. (شهریور خارج از کشور ۹۸)
- انسان می‌تواند صفات و اسماء الهی را بشناسد، اما نمی‌تواند به **ذات (چیرستی)** خداوند پی ببرد. (دی انسانی ۹۷)

درس در یک نگاه

هستی‌بخش

- شناخت اولیه نسبت به خداوند: براساس فطرت خویش، خدا را می‌یابیم، حضورش را درک می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم، جهان را هدایت و پشتیبانی می‌کند و مدد می‌رساند.
- **خداشناسی**
- معرفت عمیق‌تر: درک وجود، صفات و افعال خدا، که نتیجه تفکر درباره نیازمندی جهان در پیدایش خود به آفریننده است.
- **نیازمندی جهان به خدا در پیدایش**
- مقدمه ۱: ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که وجودمان از خودمان نبوده و نیست.
- مقدمه ۲: هر پدیده، نیازمند به پدیدآورنده‌ای است که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
- **شعر: ذات نایافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی‌بخش**
- **خشک ابری که بُود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب‌دهی**
- یک موجود در صورتی نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد.
- نتیجه: ما و همه پدیده‌های جهان در پدید آمدن و هست شدن به آفریننده‌ای نیازمند هستیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی (خدا) باشد.
- **هر پدیده‌ای به آفریننده نیاز دارد، نه هر موجودی!**
- در غیر این صورت، اگر بگوییم خدا هم به آفریننده نیاز دارد، نتیجه‌اش این است: هیچ چیزی وجود پیدا نکند. چون سلسله تا بی‌نهایت پیش خواهد رفت. (تسلسل علت‌ها از نظر عقلی محال است.)
- مانند رابطه ساختمان با معمار و بنا (یا ساعت با ساعت‌ساز) نیست؛ زیرا بنا نه اجزای ساختمان را پدید آورده است، و نه خواص آن اجزا را. کار بنا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آن‌ها است. اما خداوند، خالق اجزا و خواص ساختمان و حتی خالق خود بناست.
- **نیازمندی جهان به خدا در بقا**
- رابطه خدا با جهان تا حدّی شبیه رابطه مولد برق با جریان برق است؛ زیرا موجودات، پس از پیدایش نیز هم چنان مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. از این رو دائماً به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند.
- **شعر: ما چو ناییم و نوا در ما ز توست / ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست**
- **ما که باشیم ای تو ما را جانِ جان / تا که ما باشیم با تو در میان**
- **ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما / تو وجود مطلق، فانی نما**
- **ما همه شیران ولی شیر علم / حمله‌مان از باد باشد دم به دم**

سؤالات تشریحی

درس اول: هستی‌بخش

الف تدبر در آیات قرآن و احادیث

۱. با تدبر در آیه شریفه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:
 ☆ (آ نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟)
 (ب) چرا خداوند می‌تواند نیاز انسان و هر موجود دیگری را برطرف کند؟
 (پ) پیام کلی آیه را بنویسید.
 (ت) قرآن کریم، خداوند را با صفت و مخلوقات را با صفت نام برده است.
 ☆ (ث) عبارت قرآنی را ترجمه کنید.
 (دی انسانی ۱۴۰۰ و شهریور انسانی ۹۹)
۲. براساس آیه مبارکه ﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ به سؤالات زیر جواب دهید:
 (آ) منظور از این‌که خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است، چیست؟
 (ب) چرا موجودات از خداوند درخواست دارند؟
 (پ) چرا خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است؟
 ۳. با توجه به عبارت قرآنی ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾:
 (آ) خداوند رابطه میان خود و جهان هستی را با چه کلمه‌ای بیان می‌کند؟
 ☆ (ب) معنای این‌که خداوند نور آسمان‌ها و زمین است، چیست؟ (نور بودن خدا به چه معناست؟)
 (پ) خداوند نور هستی است، یعنی تمام موجودات خود را از او می‌گیرند.
 (خرداد انسانی ۱۴۰۳، شهریور ۹۹ و خرداد ۱۴۰۰)
 (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۲)
۴. رسول اکرم (ص) در دعای «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه درخواستی از خداوند دارد؟
 ۵. ☆ با توجه به روایت «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه چیزی موجب افزایش بندگی می‌شود؟
 (دی انسانی ۱۴۰۳)
۶. مقصود امام علی (ع) از تعبیرات «قبله و بعده و معه» در حدیث «مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ»، (دیدن خدا، قبل و بعد و همراه هر چیزی) چیست؟
 ۷. پیام حدیث «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» را بنویسید.
 (خرداد خارج از کشور ۹۸)
۸. چرا رسول خدا (ص) می‌فرماید: «در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید»؟
 (شهریور ۹۸)
۹. ☆ براساس حدیث پیامبر (ص): «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟ (شهریور و دی ۱۴۰۰)
۱۰. پیام حدیث شریف پیامبر (ص) را که فرمود: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ» بنویسید.
۱۱. تعبیر «مَعَهُ» در حدیث «... وَ رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ» به کدام مرحله نیازمندی موجودات به خدا اشاره دارد؟
 (۱) پیدایش
 (۲) بقا
۱۲. آیه شریفه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ با کدام بیت متناسب است؟
 (۱) ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما / تو وجود مطلق، فانی‌نما
 (۲) دلی‌کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اوّل خدا دید
۱۳. ☆ پیام آیه شریفه ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ درباره دیدن خدا چیست؟

ب صحیح / غلط

۱۴. رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن است که قطع نمی‌شود.
 (دی ۹۸)
۱۵. موجودات هستی، پس از پیدایش نیز هم‌چنان، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.
۱۶. نیازمندی مخلوقات به خداوند، منحصر به مرحله به‌وجود آمدن و پدیدار شدن است.
 (شهریور خارج از کشور ۹۹)
۱۷. ☆ زبان حال دائمی موجودات، عرض نیاز به خداوند هم در مرحله پیدایش و هم در مرحله بقاست.
 (خرداد ۱۴۰۲)
۱۸. هیچ پدیده‌ای در جهان، وجودش از خودش نیست.
۱۹. ☆ یک موجود فقط در صورتی برای موجود بودن به دیگری نیازمند نیست که خودش ذاتاً موجود باشد.
 (شهریور ۹۹)
۲۰. هر وجودی نیازمند پدید آورنده است.
 (شهریور ۱۴۰۲)

۲۱. با دقت در جهان متوجه می‌شویم که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. (خرداد معارف ۱۴۰۱ و دی معارف ۹۹)
۲۲. هر چیزی که وجودش از خودش نباشد، برای موجود بودن نیازمند به دیگری نیست.
- ۲۳☆ «نیازمندی جهان به خداوند» گاهی قطع یا کم می‌شود. (خرداد ۱۴۰۴)
- ۲۴☆ تسلسل علل تا بی‌نهایت، از نظر عقلی محال است. (خرداد انسانی ۱۴۰۴)
- ۲۵☆ نور بودن خداوند، مانند نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند که منشأ مادی داشته باشد.
۲۶. رابطه خداوند با جهان را می‌توان کاملاً شبیه رابطه بنا و ساختمان دانست. (دی خارج از کشور ۹۹)
۲۷. هم چنان که یک مدرسه پس از ساخته شدن بی‌نیاز از بنا است، موجودات نیز پس از پیدایش، بی‌نیاز از خدایند. (شهریور ۱۴۰۱)
۲۸. رابطه خداوند با موجودات جهان در بقا تا حدی شبیه رابطه ساعت‌ساز و ساعت است.
- ۲۹☆ رابطه خداوند با جهان، تا حدی شبیه رابطه مولّد برق با جریان برق است. (خرداد انسانی خارج از کشور ۹۹)
۳۰. نیازمندی موجودات به خداوند هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود.
۳۱. نقش بنا در ساختن یک بنا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آن‌ها است.
- ۳۲☆ هرچه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود، احساس نیاز او به خداوند نیز بیشتر می‌گردد. (دی ۱۴۰۱)
- ۳۳☆ افزایش معرفت انسان به خود موجب افزایش بندگی خداوند است. (شهریور ۱۴۰۳)
- ۳۴☆ درک بیشتر فقر و نیاز انسان به خدا نتیجه افزایش خودشناسی است. (شهریور انسانی ۱۴۰۳)
۳۵. ذهن آدمی توان و گنجایش فهم چیستی و ذات تمام موضوعات را دارد.
۳۶. ما می‌توانیم به وجود خداوند پی ببریم و صفات او را بشناسیم اما نمی‌توانیم چیستی او را دریابیم. (شهریور ۱۴۰۱)
- ۳۷☆ خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان می‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کرده و ذاتش را بشناسد. (خرداد ۹۹ و ۱۴۰۰)
۳۸. فقط پیامبران و امامان، می‌توانند ذات خداوند را بشناسند و درک کنند. (شهریور انسانی ۱۴۰۱)
- ۳۹☆ هر موجودی به آفریننده نیازمند است. (خرداد انسانی ۱۴۰۲)
- ۴۰☆ عقل انسان نمی‌گوید هر موجودی نیاز به آفریننده دارد. (خرداد انسانی خارج از کشور ۱۴۰۲)

سوالات پاسخ کوتاه

ج

- ۴۱☆ پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به چه چیزی هستند؟ (شهریور انسانی ۱۴۰۰ و خرداد انسانی خارج از کشور ۱۴۰۲)
۴۲. نیازمندی جهان به خداوند شامل چه مراحل می‌شود؟ (انسان و سایر موجودات در چه مرحله‌ای به خداوند متعال نیاز دارند؟) (دی انسانی خارج از کشور ۹۹)
۴۳. چرا پدیده‌ها برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده هستند؟ (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۱)
- ۴۴☆ با توجه به استدلال نیازمندی جهان به خداوند در پیدایش، از بیت «خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از روی صفت آب دهی» چه مفهومی دانسته می‌شود؟ (شهریور ۱۴۰۲)
- ۴۵☆ در چه صورتی، وجودی همواره بوده و خواهد بود؟ (دی ۱۴۰۲)
- ۴۶☆ تفاوت بنیادین رابطه بین مصنوعات بشری (مسجد، مدرسه و...) و سازندگان آن‌ها با رابطه بین جهان آفرینش و خداوند را بنویسید. (شهریور انسانی ۱۴۰۳)
- ۴۷☆ نیاز انسان به خداوند شامل چه چیزهایی می‌شود؟ (خرداد ۱۴۰۴)
- ۴۸☆ سرچشمه بندگی چیست؟
- ۴۹☆ ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز چیست؟ (شهریور ۹۸)
۵۰. نتیجه آگاهی انسان از فقر و نیازمندی‌اش به خدای بی‌نیاز چیست؟
۵۱. «خدا را با هر چیزی دیدن» برای انسان، چگونه معرفتی است؟ (خرداد ۱۴۰۲)
- ۵۲☆ با توجه به بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید اول خدا دید»: در هر چیزی «اول خدا را دیدن» مشروط به چیست؟ (شهریور ۱۴۰۲)
- ۵۳☆ بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید اول خدا دید» چه شناختی را ممکن می‌کند؟ (دی ۱۴۰۲)
۵۴. در چه صورت خداوند ما را در رسیدن به معرفت عمیق و والا کمک خواهد کرد؟
۵۵. تعبیر «قَبْلَهُ» در عبارت «رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ ...» در کلام امام علی (ع) به چه مفهومی اشاره دارد؟
- ۵۶☆ در آفرینش، یک موجود در چه صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست؟ (دی انسانی ۹۹ و خرداد انسانی ۱۴۰۰)
۵۷. یکی از راه‌های درک وجود خدا و شناخت صفات و افعال او که قرآن به ما توصیه کرده است، چیست؟
۵۸. لازمه پاسخ به این پرسش که موجودات، هستی خود را وام‌دار چه کسی هستند، چیست؟
۵۹. نور بودن خدا به چه معناست؟
۶۰. علت نهی پیامبر (ص) در حدیث «در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.» چیست؟ (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۲)
- ۶۱☆ چرا رسیدن به معرفت عمیق و والا برای جوانان و نوجوانان آسان‌تر و قابل دسترس‌تر است؟ (یا چرا نوجوانان و جوانان در معرفت خداوند موفق‌تر هستند؟) (دی انسانی ۱۴۰۲ و دی ۱۴۰۱ و دی ۱۴۰۰ و شهریور ۹۸)

(شهریور انسانی ۱۴۰۲)

۶۲. در چه صورتی، خداوند، لذت معرفت عمیق و والا را به انسان خواهد چشاند؟

☆ ۶۳. لازمه شناخت هر چیزی، چیست؟

(خرداد ۹۹)

☆ ۶۴. چرا پیامبر اسلام (ص) عاجزانه از خدا می‌خواهد که او را به حال خود واگذار نکند؟

۶۵. بیت «ذات نایافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی‌بخش» به کدام مرتبه از نیازمندی موجودات به خدا اشاره می‌کند؟

۶۶. بیت «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله‌مان از باد باشد دم به دم» به چه مفهومی اشاره می‌کند؟

۶۷. براساس بیت «دوست نزدیک‌تر از من به من است / وین عجب‌تر که من از وی دورم» کدام نوع دیدن خدا امکان‌پذیر است؟

د چند گزینه‌ای

(خرداد ۱۴۰۳)

۶۸. منظور از شناخت اولیه خداوند، کدام گزینه است؟

۱) تفکر درباره نیازمند بودن جهان به خدا در پیدایش

۲) درک حضور خدا براساس فطرت خویش

۶۹. بیت «دلی‌کرمعت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید» به کدام مفهوم اشاره دارد؟

۱) خداوند خالق ساخته‌های انسان و حتی خود انسان است.

۲) آنان که به دقت و تأمل در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند.

۷۰. از مقایسه نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا به کدام موضوع پی می‌بریم؟

۱) موجودات پس از پیدایش نیز هم‌چنان، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.

۲) نیاز موجودات به خداوند در لحظه پیدایش، بسیار بیش‌تر از نیازمندی به خدا در بقاست.

۷۱. میان رابطه بتا با مسجد و رابطه خدا با جهان از نظر نیازمندی در بقا یک وجود دارد.

۱) تفاوت بنیادین

۲) تشابه اساسی

۷۲. موجودات پس از پیدایش نیز هم‌چنان مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند، مفهوم مستفاد از کدام بیت است؟

۱) به صحرا بنگرم صحرا تو بینم / به دریا بنگرم دریا تو بینم

۲) ما چو ناییم و نوا در ما ز توست / ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست

۷۳. قرآن کریم، رابطه میان خداوند و جهان هستی را با کلمه‌ای بیان می‌کند که در نظر اول برای ما به دنبال دارد.

۱) معنای دقیقی

۲) شگفتی

۷۴. جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است، این مفهوم بیانگر چیست؟

۱) صرفاً نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

۲) نیازمندی جهان به خدا در پیدایش و بقا

☆ ۷۵. درک بیش‌تر فقر و نیازمندی انسان به خدا نتیجه چیست؟

۱) افزایش خودشناسی

۲) افزایش بندگی

(شهریور ۱۴۰۰)

۷۶. رابطه خداوند با جهان را تا حدی می‌توان، به چه چیزی تشبیه نمود؟

۱) ساعت‌ساز و ساعت

۲) مولد برق با جریان برق

(خرداد خارج از کشور ۱۴۰۰)

۷۷. چرا انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند ناتوان است؟

۱) به دلیل محدود بودن ذهن انسان

۲) به دلیل محدود بودن ذات خداوند

(خرداد معارف ۱۴۰۳)

۷۸. رابطه خداوند با مخلوقات با کدام یک از رابطه‌های زیر تناسب بیشتری دارد؟

۱) رابطه خورشید با پرتوهای آن

۲) رابطه پدر و مادر با فرزند

(شهریور ۱۴۰۳)

☆ ۷۹. رابطه «جهان با خداوند» در «بقا» مانند کدام یک از موارد زیر است؟

۱) پرتو نور با منبع نور

۲) میز با نجار

(خرداد ۱۴۰۴)

☆ ۸۰. کدام گزینه بیانگر نیازمندی انسان به خداوند است؟

۱) «اللَّهُمَّ لَا تَكُنْ لِي نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا»

۲) «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»

☆ ۸۱. پیام کدام آیه شریفه، حاکی از آن است که هر موجودی در حدّ خودش تجلّی‌بخش خداوند و نشانگر حکمت و قدرت الهی است؟

۱) «كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» ۲) «أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ» ۳) «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»

۸۲. بیت «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله‌مان از باد باشد دم به دم» بیانگر کدام عبارت شریفه است؟

۱) «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ» ۲) «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»

۳) «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ»

۸۳.
رسول خدا (ص) تفکر در چه چیزی را منع نموده است؟

(۱) چِستی خدا (۲) هستی خدا (۳) صفات خدا

۸۴.
مفهوم بیت «به صحرا بنگرم صحرا تو بینم / به دریا بنگرم دریا تو بینم» کدام است؟

(۱) اگر قدم به پیش گذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.

(۲) آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

(۳) خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

۸۵.
تعبیر «بَعْدَهُ» در حدیث «... رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ» به کدام مفهوم اشاره دارد؟

(۱) وقتی می‌بینیم که اشیا بعد از مدتی از بین می‌روند، می‌فهمیم که تنها خداست که خالق موت و حیات است.

(۲) وقتی می‌بینیم که اشیای سراسر نیاز در حال حاضر وجود دارند، پس بقای آن‌ها مرهون خداست.

(۳) با نگاه دقیق به اشیای پیرامون خود درمی‌یابیم که همه آن‌ها قبلاً نبوده‌اند و در پیدایش به خدا نیازمندند.

۸۶.
از آیه شریفه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ...» کدام مفهوم دریافت می‌شود؟

(کنکور ریاضی ۹۹)

(۱) هر چیزی در این جهان، نشانگر نور خالق و پروردگار جهان است و روشنی بخش آسمان و زمین می‌باشد.

(۲) شناخت ذات خداوند، معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل، اما هدفی قابل دسترسی است.

(۳) هر موجودی در حدّ خودش تجلّی بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است.

(۴) خداوند نور هستی است و تمام موجودات تنها در مرحله پیدایش وجود خود را از او می‌گیرند و به سبب او نورانی می‌شوند.

۸۷. ☆
با توجه به فرمایش پیامبر اکرم (ص)، «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» انسان از درک کدام مورد ناتوان است؟

(دی ۱۴۰۳)

(۱) حقیقت خداوند (۲) صفات خداوند

ه کشف ارتباط

۸۸.
هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است.)

آ. این‌که به روشنی در می‌یابیم که جهان دارای آفریننده‌ای حکیم است.	۱. احاطه و دسترسی
ب. موضوعاتی که ذهن ما توان و گنجایش فهم چِستی و ذات آن‌ها را دارد.	۲. امور نامحدود
پ. لازمه شناخت چِستی موجودات	۳. خدایابی در فطرت
ت. موضوعاتی که نمی‌توانیم چگونگی وجودشان را دریابیم.	۴. امور محدود
ث. به هر جا بنگرم کوه و در و دشت / نشان از قامت رعنا تو بینم	۵. نیازمندی در بقا
	۶. معرفت عمیق و والا

۸۹. ☆
هر یک از گزاره‌های سمت راست به کدام یک از عناوین سمت چپ ارتباط دارد؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است.)

آ. جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است.	۱. نیازمندی جهان به خدا در پیدایش
ب. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند.	۲. نیازمندی جهان به خدا در بقا
پ. پیامبرگرامی ما، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد.	۳. آگاهی، سرچشمه بندگی
ت. هر چیزی در این جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی محسوب می‌شود.	۴. نور هستی
	۵. ناتوانی در شناخت ذات و چِستی خداوند

و تعریف مفاهیم و اصطلاحات

۹۰. ☆
پدیده:

 (شهریور انسانی ۱۴۰۲) **۹۳.** امور محدود:

۹۱.
نور:
۹۴. امور نامحدود:

۹۲. ☆
معرفت عمیق و والا:
۹۵. تسلسل علت‌ها (علل):

(دی انسانی ۱۴۰۲)

سؤالات پاسخ بلند

ز

- ☆ ۹۶. نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با دو مقدمه و یک نتیجه، استدلال نمایید.
(خرداد خارج ۱۴۰۲ و دی ۱۴۰۱، خرداد ریاضی و انسانی ۱۴۰۱، خرداد ۹۸، دی انسانی ۹۸، خرداد خارج از کشور ۹۹)
- ☆ ۹۷. مفهوم ابیات «ذات نیافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی بخش // خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب‌دهی» چیست؟
- ☆ ۹۸. مفهوم بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید» را بنویسید.
- ☆ ۹۹. نقش «بنا و معمار» و نقش «خدا» را در ساختن یک مسجد با یکدیگر مقایسه کنید.
- ☆ ۱۰۰. با ذکر مثال توضیح دهید، چرا هر چیزی که وجودش از خودش نباشد، نیازمند به دیگری است؟
- ☆ ۱۰۱. با ذکر مثال توضیح دهید چرا موضوعاتی که نامحدودند، ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؟
- ☆ ۱۰۲. شناخت اولیه همه انسان‌ها از خداوند چیست؟
- ☆ ۱۰۳. آگاهی انسان به نیازمندی خود به خداوند، چه ثمره‌ای برای او به دنبال دارد؟
- ☆ ۱۰۴. جمله «آگاهی، سرچشمه بندگی است» را تبیین کنید.
(دی ۱۴۰۳)
- ☆ ۱۰۵. خداوند نور هستی است، یعنی چه؟ توضیح دهید.
(شهریور ۱۴۰۰)
- ☆ ۱۰۶. انواع موضوعاتی را که می‌خواهیم در مورد آن‌ها شناخت پیدا کنیم با مثال بیان کنید.
- ☆ ۱۰۷. علت ناتوانی انسان در شناخت ذات و چستی خدا را بنویسید. (چرا انسان در شناخت ذات و چستی خداوند ناتوان است؟)
(خرداد ۱۴۰۳، شهریور ۹۹، دی ۹۹ و خرداد انسانی ۹۸)
- ☆ ۱۰۸. چرا حقیقت و چستی خداوند را نمی‌توان شناخت؟ (با ذکر استدلال، اثبات کنید که ذات و چستی خداوند قابل شناخت نیست. یا چرایی عجز انسان در پی بردن به ذات باری تعالی را تحلیل کنید.)
(دی انسانی ۱۴۰۳، خرداد انسانی ۱۴۰۲، دی ۱۴۰۲)
- ☆ ۱۰۹. آیا خدا را در دنیا و آخرت با چشم سرمی‌توان دید؟ توضیح دهید.
(دی انسانی ۱۴۰۱)
- ☆ ۱۱۰. چگونه می‌توان خدا را دید؟
- ☆ ۱۱۱. مفهوم بیت «به بینندگان آفریننده را / نبینی، مرنجان دو بیننده را» درباره دیدن خدا چیست؟
- ☆ ۱۱۲. چرا رؤیت خداوند با چشم غیرممکن است؟
- ☆ ۱۱۳. چرا «تسلسل علت‌ها» از نظر عقلی محال است؟
(خرداد خارج از کشور انسانی ۱۴۰۱)
(شهریور انسانی ۱۴۰۱)

درک مطلب

ح

● با توجه به متن‌های زیر، به سؤالات زیر پاسخ دهید:

- ☆ ۱۱۴. سعید در حال تفکر در آسمان بی‌کران و اندیشه در عظمت کهکشان‌ها و منظومه‌ها و سیارگان بود که این پرسش به ذهن او خطور کرد: «به‌راستی این میلیاردها میلیارد کهکشان و ستاره و سیاره و موجودات متنوع از کجا آمده‌اند؟»
آ پاسخ این پرسش نیازمند تفکر در کدام مرتبه از نیازمندی جهان به خدا است؟
(ب) کدام عبارت شریفه پاسخ‌گوی این سؤال اوست؟
(۱) «... أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»
(۲) «مَا رَأَيْتُ شَيْئاً إِلَّا وَ رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ ...»
(پ) در حقیقت سعید درباره چه چیزی از این هستی پهناور فکر کرده است؟
- ☆ ۱۱۵. در سفری که امین به شهر اصفهان داشت، از جاذبه‌های توریستی و گردشگری آن، از جمله عمارت عالی‌قاپو بازدید کرد و از خود پرسید که «چرا این عمارت باشکوه هم‌چنان باقی است، اما از معمار و کارگران آن خبری نیست؟ آیا رابطه خدا با جهان نیز این چنین است؟»
آ پرسش او مربوط به کدام مرتبه از نیازمندی جهان به خداست؟
(ب) دو تفاوت اساسی میان رابطه خدا با جهان و رابطه بنا با عمارت چیست؟
نرگس هنگام تلاوت آیاتی از سوره نور به آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ...» رسید. چند لحظه‌ای در اندیشه فرو رفت که «چرا قرآن کریم تعبیر نور را برای خدا به‌کار برده است؟»
- ☆ ۱۱۶. آ تفاوت و شباهت نورهای معمولی با نور بودن خدا چیست؟
(ب) این‌که خداوند نور هستی است به چه معناست؟
وقتی اشعار و دوبیتی‌های باباطاهر را می‌خوانیم که سروده است:
- ☆ ۱۱۷. به صحرا بنگرم صحرا تو بینم به دریا بنگرم دریا تو بینم
به هر جا بنگرم کوه و در و دشت نشان از قامت رعنا تو بینم
- با دقت و اندیشه در جهان هستی:
- آ کدام صفات خداوند را مشاهده می‌کنیم؟ (ب) به کدام نوع معرفت دست می‌یابیم؟